

**MAKTABDA INKLYUZIV TA'LIMNI TASHKIL ETISHNING
MUHIM PSIXOLOGIK VAZIFALARI**

Qodirova Musharraf Zununxonovna

Namangan viloyati Kosonsoy tumani

38-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi psixologi

Annotatsiya: Mazkur mavzuda maktabda inklyuziv ta'limni tashkil etishning psixologik asoslari, uning vazifalari va ahamiyati yoritiladi. Inklyuziv ta'lim barcha bolalar, jumladan, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega o'quvchilarning teng imkoniyatlar asosida ta'lim olishini ta'minlashga qaratilgan. Maqolada psixologik yondashuvlar va samarali metodlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, psixologik yondashuv, o'quvchi, moslashuv, individual yondashuv, ijtimoiylashuv.

KIRISH

Inklyuziv ta'lim — bu barcha bolalarning, ularning imkoniyatlari va ehtiyojlaridan qat'i nazar, bir xil ta'lim muhitida o'qishini ta'minlovchi tizimdir. Bu yondashuv har bir o'quvchining shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan.

Maktabda inklyuziv ta'limni tashkil etishda birinchi muhim psixologik vazifa — o'quvchilarning individual xususiyatlarini aniqlashdir. Har bir bolaning qobiliyati, ehtiyoji va rivojlanish darajasi o'rganilib, shunga mos yondashuv ishlab chiqilishi zarur.

Ikkinchi muhim vazifa — psixologik moslashuvni ta'minlash. Alohida ehtiyojli bolalarning jamoaga qo'shilishi, o'zini erkin his qilishi va ijtimoiylashuvi uchun qulay muhit yaratish lozim.

Shuningdek, tengdoshlar o'rtasida ijobiy munosabatlarni shakllantirish muhimdir. O'quvchilarda bag'rikenglik, hurmat va hamkorlik kabi fazilatlarni rivojlantirish inklyuziv muhitning asosi hisoblanadi.

Inklyuziv ta'limda o'qituvchining psixologik tayyorgarligi alohida ahamiyatga ega. U har bir o'quvchiga individual yondasha olishi, sabr-toqatli va tushunuvchan bo'lishi kerak. Yana bir muhim vazifa — ota-onalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish. Ota-onalar ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylansa, natijalar samaraliroq bo'ladi.

Shuningdek, psixologik qo'llab-quvvatlash tizimini yaratish zarur. Maktab psixologi tomonidan individual suhbatlar, treninglar va maslahatlar o'tkazilishi muhim ahamiyatga ega. Inklyuziv ta'lim o'quvchilarning nafaqat bilim olishini, balki ularning shaxs sifatida rivojlanishini ham ta'minlaydi. Bu jarayon orqali bolalarda empatiya, ijtimoiy mas'uliyat va o'zaro hurmat shakllanadi.

Inklyuziv ta'lim tizimida quyidagi maqsad va vazifalarning hal etilishi talab etiladi:

- ta'lim muassasasida imkoniyati cheklangan bolalar va usmirlarning ta'lim olishlari uchun zaruriy psixologik-pedagogik, korreksion sharoitlarni yaratish, ularning imkoniyatiga yunaltirilgan umumta'lim dasturlari va korreksion ishlarni amalga oshirish orqali ruxiy rivojlanishi, ijtimoiy moslashtirishni amalga oshirish;

- o'quvchilarning ta'limdagi tenglik xuquqini kafolatlash;

- jamiyatning va oilaning faol ishtirokida nogiron va saglom bolalarning extièjlarini qondirish, ijtimoiy xaètga erta moslashtirish;

- imkoniyati cheklangan bolalar va usmirlarni oilalardan ajramagan xolda yashash xuquqini ruèbga chiqarish;

- jamiyatda imkoniyati cheklangan bolalar va usmirlarga nisbatan dustona va mexr-muxabbatli munosabatni shakllantirishdir.

Inklyuziv ta'limning muammolari. Ko'plab davlatlarda inklyuziv ta'limni joriy etish bo'yicha davlat normativ xujjatlarida qayd qilinmaganligi; Nogiron bolalarga nisbattan salbiy munosabat; Imkoniyati cheklangan bolalarning hamjamiyatda ko'rinmaslik muammosi; Imkoniyati cheklangan bolalarning maktabda ko'rinmaslik muammosi; Moddiy mablag' muammolari; Ta'lim muassasalarini moslashtirish; Sinfda o'quvchilar sonining ko'pligi; Kambag'allik; Jinsiy tafovutlarga qarab kamsitish; Imkoniyati cheklangan bolalarning boshqalarga qaramligi; Favqulodda vaziyatlar, mojarolar, qochoqlar; Kadrlar masalasidagi muammolar. Haqli savol tug'iladi, nima uchun imkoniyati cheklangan bolalarni inklyuziv ta'lim tizimiga jalb etish kerak? Yuqorida keltirilgan dalillarni hal etib inklyuziv ta'lim tizimiga o'tishga qanday zaruriyat bor?

Darhaqiqat, bu ta'lim tizimi oldidagi muammolarni hal etish oson kechmaydi.

Ammo bu ta'lim tizimining nafli jixati juda ko'p ular sirasiga qo'yidagilar kiradi:

- ✓ Inklyuziv ta'lim qashshoqlik iskanjasidan qutilishga imkon beradi;
- ✓ Inklyuziv ta'lim barcha uchun ta'lim sifatini yaxshilaydi;
- ✓ Kamsitishlarni oldini oladi;
- ✓ Inklyuziv ta'lim yanada inklyuzivlikka olib keladi.

Inklyuziv ta'limning prinsiplari:

1. Insonning qadr qimmatini, uning qobiliyati va yutug'iga bog'liq emas. 2. Har bir inson o'ylash va xis qilish qobiliyatiga ega. 3. Har bir kishi eshitish va muloqot qilish qobiliyatiga ega. 4. Har bir kishi bir-biriga muxtoj. 5. Shaxsning to'liq va haqiqiy ta'lim olishi faqat real hamkorlikda amalga oshadi. 6. Hamma kishilar o'z tengdoshlarini qo'llab quvvatlashga muxtoj. 7. Hamma ta'lim oluvchilarni yutuqga erishishiga ularning nimadir qila olmasligi emas, balki nimanidir qila olishidir. 8. Hamkorlik qilish kishi haètini har tomonlama ko'chaytiradi. Inklyuziv ta'lim tizimi qo'yidagi ta'lim muassasalarini o'z ichiga oladi; maktabgacha umuta'lim, umu o'rta ta'lim, o'rta

maxsus kasb-xunar va oliy ta'lim. Bu ta'lim muassasalarning maqsadi bolalarning ta'lim olishi va kasb-xunarga tayèrlashda ularning o'rtasidagi to'siqlikni bartaraf etib ochiq ta'lim muxitini yaratishdan iborat. Umumta'lim maktablarda alohida dastur va darsliklardan foydalanish imkoniyati bo'lmaydi. Inklyuziv ta'lim tizimi integratsiyalashgan ta'lim tizimidan uzinig mazmun – moxiyati, maqsadi, vazifalari va xarakat dasturi bilan farqlanadi.

Bolaning tarbiya va o'quv faoliyatida orqada qolishi psixik funksiyalarni o'zlashtirmaganligi natijasidir. Masalan, bolaning kiyim kiyishida ketma-ketlikning buzilishi uning xotirasi zaifligidan emas, balki ushbu jarayonni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan malakalarni egallamaganligi tufayli ro'y beradi. Bunday psixik muammoni psixoreksiyalash usullari bilan birga bolaga kiyimlarni to'g'ri ketmaketlikda kiyish tasvirlangan rasmlar taqdim etilishi mumkin. L.S.Vigotskiy ijtimoiy muhit sog'ligi imkoniyatlari cheklangan bolalar uchun birinchi darajali ahamiyatga egadir, degan g'oyani ilgari suradi, Xuddi shuningdek, u imkoniyati cheklangan bolalarning rivojlanishini ildizi yomon o'simlikka o'xshatadi. «Uning ingichkagina ildizlari oziqlantiruvchi tuproqning qatlamlari va shakliga mos kelmaydi. Ular o'zo'zicha tuproqning oziqa beruvchi qatlamlariga yetib borolmay, quruq va zaharli qatlamga kirib qoladi. Bunday o'simlik muvofiq sharoitlarda gullashi mumkin edi, biroq odatdagi sharoitda taraqqiyotning cho'qqisiga yetmasdan, bujmayib so'lib qoldi», deydi.

Binobarin, ta'lim-tarbiya tizimini har bir millat va elatning o'ziga xos tomonlari, milliy an'analari, urf-odatlari, davlatning maqsad-vazifalari hamda tarbiyalanuvchilarning ruhiy va jismoniy rivojlanishidagi xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Imkoniyati cheklangan bolalarda kattalar bolaning rayiga, mustaqil bo'lishiga qarshi turmasdan, mumkin qadar istagi, intilishiga yordam bersalar, uning shaxsini shakllantirish jarayonidagi qiyinchiliklar o'z-o'zidan barham topadi. Imkoniyati cheklangan bolada o'jarlik, qaysarlik, itoatsizlik xususiyatlari paydo bo'lishi bu kattalarning haddan tashqari paypaslaganliklari oqibatida vujudga keladi. Psixolog olimi L.M.Krijanovskaya imkoniyati cheklangan bolalarning inklyuziv ta'lim tizimida ta'lim-tarbiya berishda psixologik korreksiyalash metodlari orqali tarbiyalash yo'llarini keng yoritib bergan. Uning fikricha, inklyuziv ta'lim tizimida ta'lim-tarbiya ishlarining samarali bo'lishi, yaxshi yutuqlarga erishishda maktab psixologi, pedagog, tarbiyachi va ota-onalar hamkorligi uzviy bog'langan bo'lishi lozim.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, maktabda inklyuziv ta'limni samarali tashkil etish ko'p qirrali psixologik vazifalarni hal etishni talab qiladi. To'g'ri yondashuv orqali barcha bolalar uchun teng va qulay ta'lim muhiti yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI :

1. Maktablar hamma uchun – Save the children – 2002y. 20\23 bet
2. Pulatov Sh.N.Sankhya-ancient Indian philosophical school. //PUSTAK BHARATI RESEARCH JOURNAL// JAN-June. ISSUE Toronto, Canada. No: 1-2, 2020.
3. PULATOV SH.N. XIX asr oxiri - XX asr boshlarida Hindistondagi ijtimoiysiyosiy vaziyat. Academic Research In Educational Sciences. Volume 1. 2020 468474 P.